

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ, ПРОЦЕСИ, ВИКЛИКИ

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2022. – Т. 46. – С. 62-68
DOI: 10.31861/mhpi2022.46.62-68

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2022. – Volume. 46. – pp. 62-68
DOI: 10.31861/mhpi2022.46.62-68

УДК 327.7:341.1.

© Олександр Воронецький¹

Особливості міжнародної суб'єктності Європейського Союзу: місце у постбіполярному порядку

У статті досліджено особливості міжнародної суб'єктності ЄС в умовах постбіполярного світового порядку. Доведено, що Європейський Союз продовжуватиме існування як суб'єкт міжнародних відносин попри кризові явища, та сучасні виклики і загрози. В умовах повернення міжнародних відносин до силової гри великих держав, ЄС не здатен конкурувати з «great powers» у вимірі військової могутності і політичного впливу. Нівелювання відсутності цієї складової на сьогоднішній день неможливе економічною чи політичною силою. Тим не менше, потенціал об'єднання залишається прогнозовано великим з огляду на його міцні фундаментальні підвалини: ліберальні цінності та взаємовигідність зв'язків. Подальша інтеграція та посилення суб'єктності ЄС можливі за рахунок створення власних збройних сил, подальшої співпраці в рамках ПЕСКО, іманентного усвідомлення необхідності відповідати на зовнішні загрози разом. Дані інтеракції підвищили обороноздатність ЄС та колективного Заходу, а також сприяли посиленню політичного об'єднання як центра прийняття рішень.

Ключові слова: Європейський Союз, ліберальні цінності, суб'єктність об'єднання.

The Peculiarities of the International subjectivity of the European Union: A Place in the Postbipolar Order

This article is an attempt to research peculiarities of the international subjectivity of the EU in the postbipolar world order. It is proved that despite the crisis phenomena, modern challenges and threats, the European Union will continue exist as a subject of international relations. According to the theoretical approach of international cooperation, we could observe the effect of Lindbergh's "chain reaction", when cooperation in one or another area (economic as in ECSC, cultural, social) leads to interaction in others. These circumstances led to necessity to create special supranational institutions that coordinate further integration. Success of the EU has proved the theoretical validity of the main postulates of functionalism and neofunctionalism. The political essence of the European Union today is derived from common values (philosophy of liberalism) and utilitarian interests. Common liberal values that create the possibility of the consolidation of states and became a cornerstone in the foundation of the subject and pragmatic mutually beneficial relations. These smart combination of two main aspects exist and work for more than 70 years in European Union. Other important conclusion is that in the circumstances, when the world returns to the power game of the great powers the EU is unable to compete with the "great powers" in terms of military power and political influence. Leveling the absence of this component is currently impossible by economic or political powers. Nevertheless, the potential of the union remains predictively large. Further integration and strengthening of the subjectivity of the EU is possible in case of creation its own armed forces, further cooperation within the framework of PESCO and the immanent awareness of the need to respond to external threats together. These actions will increase the defense capability of the EU and give more power to political union as a decision-making center.

Keywords: European Union, liberal values, subjectivity of the union.

¹ Аспірант Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та національної безпеки Національного університету «Острозька академія», Україна. E-mail: oleksandr.voronetskyi@oa.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9883-8682>.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сьогоднішній день питання суб'єктності Європейського Союзу та його майбутнього не є пріоритетними темами міжнародних відносин. Причиною такого зміщення акцентів стало повернення світу до силової гри великих держав, в якій ЄС як суб'єкт не має достатньої потужності у аспекті *hard power*. Тим не менше, ЄС знаходиться у самому епіцентрі регіонального конфлікту, який тяжіє до перетворення у світовий. Війна Росії проти України ставить нові виклики та завдання перед європейськими країнами. Ця стаття покликана звернути увагу на особливості суб'єктності ЄС в сьогоднішніх реаліях міжнародних відносин та оцінити вірогідне місце цього суб'єкта у нових реаліях міжнародних відносин.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Питання визначення суб'єктності ЄС хоч і не є новим, однак, враховуючи останні події, потребує детального вивчення відповідно до чинних політичних реалій. Значний внесок у дослідження поняття суб'єктності ЄС зробив З. Лаїді², що спробував охарактеризувати ЄС, як потужність, що уникає ризиків. Популярною роботою залишається праця викладача Норвезького нобелівського університету А. Тодже³, де ЄС виступає малою потугою, особливо у сьогоднішніх реаліях, в яких акценти дослідників зміщені у бік великих держав. Б. Тонра⁴ пропонує розглядати європейське об'єднання в якості просвітницької міцці, або такого суб'єкта, який претендує у майбутньому на те, щоб ним стати. Такий погляд тяжіє більше до ідеалістичної інтерпретації суб'єктності ЄС, що продовжує вже раніше створені концепції нормативної та цивільної моці Х. Сджурсена⁵ та Ф. Дюшена⁶. Особливої уваги варта концепція м'якої сили Дж. Ная⁷, яка може бути використана для осмислення основних інструментів Європейського Союзу, а також його можливості впливати на міжнародні відносини шляхом використання «*Soft power*». Дещо застарілими, але вартими уваги можна вважати висновки Х. Маулла⁸ про ЄС як потужність, що спрямована на посилення міжнародних режимів. В умовах анархічної системи міжнародних відносин, такі зусилля видаються мало продуктивними, тим не менше, в майбутньому ситуація може змінитись. Своєрідний висновок у дискусії про суб'єктність ЄС зробив Дж. Ховорт⁹, який підкреслює, що інтеграційне об'єднання не можна поставити в один ряд з глобальними державами в класичному розумінні, так як воно не має політичної та конституціональної єдності. Проте ЄС наділений потенціалом «... направляти хід світової історії в міжнародних відносинах XXI століття в позитивному руслі...»⁹. Не зважаючи на те, що ідея Ховорта про багатопольярний світ не витримала критики часом, його осмислення ролі ЄС видається продуктивним і сьогодні. Останньою, але не менш важливою виступає ідея М. Бергмана¹⁰, в якій він зосереджує свою увагу на впливі зовнішніх факторів, зокрема пандемії COVID-19 як каталізаторі відновлення ЄС в ролі повноцінного актора на міжнародній арені. Очевидна слабкість об'єднаної Європи у військовій сфері нівелюється за Бергманом економічною потужністю, людським потенціалом, а також реінтерпритацією Брюсселем правил гри на міжнародній арені.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей суб'єктності Європейського Союзу як актора на міжнародній арені, оцінка його здатності конкурувати у постбіполярному порядку в порівнянні із *great powers*, а також визначення закономірностей у поведінці держав-членів у

² Liadi. Z. (2010) *Europe as a Risk Averse Power*, GARNET Policy Brief.

³ Toje A. (2010) "The European Union as a Small Power", *Journal of Common Market Studies*. Vol. 49. No. 1, pp. 25-30.

⁴ Tonra B. (2009) *SSRN*. [online] University College Dublin. Available from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1484740 [Accessed 10 August 2022].

⁵ Sjursen, H. (2004), "Changes to European Security in a Communicative Perspective". *Cooperation and Conflict*, Vol. 39 No. 2, pp. 121-122.

⁶ Duchêne F. (1973), "The European Community and the Uncertainties of Interdependence", In: . Kohnstammand M., Hager H.W *A Nation Writ Large?* London: Macmillan Press, pp. 1–21.

⁷ Nye J. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs Books.

⁸ Maull, H. (2005), "Europe and the New Balance of Global Order", *International Affairs*, Vol. 81. No 4: pp. 779-780.

⁹ Howorth J. (2010) "The EU as a Global Actor: Grand Strategy for a Global Grand Bargain?", *Journal of Common Market Studies*. Vol. 48. No. 3: 455-474.

¹⁰ Bergmann M. (2020) "Europe's Geopolitical Awakening. The Pandemic Rouses a Sleeping Giant", *Foreign Affairs*. Vol 99, No, 4, pp. 47-58.

відповідь на зовнішні виклики та загрози. **Завдання** статті: визначити особливості суб'єктності Європейського Союзу, дослідити питання закономірності поведінки держав-членів ЄС, спрогнозувати траєкторію подальшого розвитку суб'єкта.

Виклад основного матеріалу

«Altissima flumina minimo sono labuntur»

На сьогоднішній день Європейський Союз знаходиться на периферії міжнародних відносин. Такий стан справ пов'язаний із низкою внутрішніх викликів та зовнішніх загроз, а саме: викликані переходом до інформаційного суспільства нещодавні хвилі популізму, які переросли у вихід Британії з ЄС, що значно послабило об'єднання. Посилення конфронтації між Сполученими Штатами та Китаєм, яка тягнє до того, щоб перерости у глобальне протистояння¹¹. Повномасштабна війна розв'язана РФ проти України¹², що вкотре підтверджує повернення до силової гри великих держав. Відсутність політичної та конституціональної єдності, пов'язані з особливістю суб'єктності об'єднання¹³, що впливає на можливість ЄС відігравати провідну роль на міжнародній арені. Усе це перелік як внутрішніх, так і зовнішніх викликів, з якими зіштовхнувся Європейський Союз.

Проте говорити про занепад ЄС як проекту через перелічені вище виклики та загрози не варто. Політична сутність Європейського Союзу в його нинішній формі є похідною від спільних ціннісних орієнтирів (філософії лібералізму) та утилітарних інтересів: спільних ліберальних цінностей, які зробили можливим об'єднання держав та стали наріжним каменем у фундації суб'єкту і прагматичних взаємовигідних зв'язків, у розумному поєднанні яких Європейський Союз існує вже більше 70 років. Допоки ці підвалини залишаються стійкими, будь-які заяви з приводу його розпаду видаються малоімовірними. Стабільність європейського проекту може також бути пояснена і в теоретичній площині дослідження, якщо ми звернемо увагу на наведені нижче аспекти.

Країни-члени європейського об'єднання вже давно вийшли за межі співробітництва у окремих сферах. Відправною точкою подальшого розвитку та поглиблення зв'язків прийнято вважати Маастрихтський договір від 1992 року, який юридично закріпив перехід на якісно новий етап взаємодії, що має назву інтеграція. В політичній площині, міжнародна інтеграція є нічим іншим як більш високою формою співробітництва. Це створення єдиної політичної спільноти на основі союзу двох або більше політичних одиниць¹⁴. Функціоналістський підхід дозволяє нам побачити, як співробітництво в окремих сферах, що носить суто технічний характер, перейшло у політичну площину. На прикладі Європейського Союзу, ми могли спостерігати ефект «ланцюгової реакції» Ліндберга¹⁵, коли співробітництво у тій чи іншій сфері (економічній як у випадку з ЄОВС, культурній, соціальній) призводить до взаємодії в інших. Такий стан справ призвів до необхідності створення спеціальних наднаціональних інститутів, що координують і тим самим пришвидшують інтеграцію. Європейське об'єднання на практиці довело теоретичну валідність основних постулатів функціоналізму та неофункціоналізму.

Європейський Союз також можна розглядати як систему комунікаційних мереж, які передають сигнали та повідомлення, обмінюються інформацією, сприяють виконанню конкретних завдань. Так, згідно концепції Дойча¹⁶ існує два типи політичних об'єднань: амальгамне та плюралістичне. ЄС за своїми ознаками не відповідає амальгамному утворенню через специфічність вимог останнього, проте може вважатись плюралістичним. Основні принципи можуть

¹¹ Xuotong Y. (2021), "Becoming Strong. The New Chinese Foreign Policy", Foreign Affairs, Vol 100 No. 2, pp. 27-34.

¹² Reid A. (2022) "Putin's War on History. The Thousand-Year Struggle Over Ukraine", Foreign Affairs, Vol 101 No.2, pp. 54-63.

¹³ Howorth J. (2010) "The EU as a Global Actor: Grand Strategy for a Global Grand Bargain?", Journal of Common Market Studies. Vol. 48. No. 3: pp 455-474.

¹⁴ Braillard Ph and Djalili M.R. (1988) *Les relations internationales*. Université de Montréal. Vol. 30. No. 4: pp. 364-365.

¹⁵ Lindbergh N.L. (1963) *The Political Dynamics of European Economic Integration*. Stanford Univ.Pr. pp 127-129.

¹⁶ Deutsch K.W., Burrell S.A., Kann R.A., Lee M. (1957) *Political Community and North Atlantic Area*. Princeton University Press, pp. 195-199.

бути викладеними наступним чином: цінності держав-членів не суперечать одне одному, поведінка держав переважно передбачувана у різних сферах співробітництва, існує спільність інтересів та ідей, прийняття колами еліт думки про постійний розвиток об'єднання. Якщо ми зосередимо увагу на прикладному рівні, то побачимо, що Європейський Союз не тільки досяг, але навіть перевершив теоретичні аспекти, необхідні для розвитку інтеграції.

Отже, з точки зору теоретичних концепцій, ЄС не є химерою або об'єднанням створеним *ad hoc*, яке готове зникнути через перипетії сучасного міжнародного життя. Наявні зараз кризові явища можна порівняти з тимчасовим відступом і перешкодами, які, на наш погляд, будуть подолані шляхом взаємовигідного співробітництва та спільним для об'єднання набором цінностей. Звісно, системної теорії співробітництва так і не було створено, тому багато аспектів майбутнього розвитку Європейського Союзу залишаються приховані від погляду сучасників. Тим не менше, вже сьогодні із впевненістю можна сказати, що подальша інтеграція не буде схожа на експоненціальний рух, якого, здається, так очікують політики та науковці. Навпаки, ми станемо свідками спадів і криз, які будуть потребувати нових інструментів та підходів, як наприклад, створення об'єднаних європейських збройних сил. Існує на наш погляд достатньо велика вірогідність появи додаткових стимулів до інтеграції, які будуть продиктовані не зовнішніми загрозами або згаданими вище внутрішніми кризами, а сприятливими обставинами, коли конфліктна взаємодія на певний час поступиться місцем співробітництву.

Попередні спроби визначити особливості суб'єктності ЄС також стануть в нагоді у нашому дослідженні. Так доволі цікавою виглядає ідея М. Бергмана, в якій він зосереджує свою увагу на впливі зовнішніх факторів, зокрема пандемії COVID-19 як каталізаторі відновлення ЄС в ролі повноцінного актора на міжнародній арені¹⁷. Так перед обличчям світової пандемії, держави-члени поступово перейшли від одноосібних дій (закриття кордонів, введення карантину, тощо), до колективної протидії загрози, яка у наслідку дала позитивні результати у боротьбі з COVID-19 сьогодні. На прикладі пандемії ми можемо виділити закономірність у поведінці держав-членів ЄС. Виходячи з реалістичної парадигми, кожна держава прагне забезпечити власне виживання на міжнародній арені. Реагуючи на загрозу, держави на початковому етапі тяжіють до одноосібних швидких дій, які з часом переходять у колективну протидію. Щоправда, за Бергманом очевидна слабкість об'єднаної Європи у військовій сфері нівелюється економічною потужністю, людським потенціалом, а також реінтерпритацією Брюсселем правил гри на міжнародній арені. Ця теза не пройшла випробування часом, адже з початком повномасштабної війни Росії проти України, європейські країни все більше тяжіють не до реінтерпритацій правил гри, а до збереження безпеки шляхом накопичення військового потенціалу. Думка, що економічний або людський потенціал може замінити *hard power* суперечить основним принципам Г. Моргнеттау, тобто положенням політичного реалізму: «Економіка має відносно менше значення для збереження державної безпеки, ніж військова сила і важлива переважно як засіб накопичення державної могутності й престижу»¹⁸.

Так як і у випадку з пандемією COVID-19 першою реакцією країн-членів ЄС на початок повномасштабної війни Росії проти України стали одноосібні дії. Так, уже 28 лютого канцлер Німеччини Олаф Шольц виступив з промовою анонсуєючи так званий – «*zeitenwende*», що може бути перекладене як поворотний момент німецької зовнішньої політики. Берлін приймає рішення постачати до України зброю після десятиліть невтручання у будь-які конфлікти. Також було заплановано виділити 100 мільярдів євро на оновлення німецьких збройних сил і покінчити з енергетичною залежністю від Росії¹⁹. Варто звернути увагу, що виділення такої суми ФРН на озброєння, перемістить її у п'ятірку країн з найбільшими оборонними бюджетами у світі, поряд зі США, Китаєм та Індією. У 2020 Німеччина витратила на озброєння удвічі менше (52,8 мільярди доларів)²⁰. Станом на 27 липня 2022 року Німеччина вже прийняла рішення про збільшення видатків на розбудову оборони до 2 мільярдів євро, частина з яких буде використана

¹⁷ Bergmann M. (2020) "Europe's Geopolitical Awakening. The Pandemic Rouses a Sleeping Giant", *Foreign Affairs*. Vol 99, No, 4, pp. 47-58.

¹⁸ Morgenthau H. (1962) *Politics Among Nations: The Struggle for Peace and Power*. Alfred Knopf.

¹⁹ Leonard M. (2022) "The Real End of Pax Americana Germany and Japan Are Changing—and So Is the Post-war Order", *Foreign Affairs*. Available from <https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/2022-06-13/real-end-pax-americana> [Accessed 10 August 2022].

²⁰ SIPRI (2021) *Military Expenditure Database expenses in US\$ 1988-2020*, p. 17-19

для підтримки України. До вже переданої допомоги належить : 3 тисячі протитанкових гранатометів Panzerfaust 3, 14 900 протитанкових мін, 10 самохідних артилерійських установок Panzerhaubitze 2000, 21 мільйон набоїв для вогнепальної зброї, 100 тисяч ручних гранат, 10 рушниць для знищення дронів тощо²¹.

Ще однією країною, яка вдалась до одноосібних дій, стала Республіка Польща. З перших днів війни польський уряд зробив ставку на посилення української обороноздатності. Станом на 9 червня західний партнер передав більше 240 танків Т-72, 100 бронетранспортерів, 18 самохідних гаубиць «Krab» калібру 155 міліметрів, сумісних з боєприпасами НАТО. Загальна сума поставок складає більше 2 мільярдів доларів²².

Чи послаблюють одноосібні ініціативи Європейський Союз? Насправді, ні. Справа у тому, що на відмінну від окремо взятих держав-членів, Європейський Союз не володіє власними збройними силами. А отже, військова складова залишається прерогативою окремих держав-членів або НАТО. Проте підтверджуючи тезу про економічну та людську потужність європейського об'єднання, 24 лютого лідери країн-членів ЄС погоджують подальше розширення санкцій проти РФ. Санкції стосуються фінансового, енергетично-транспортного, експортного, візового секторів, які покликані максимально ускладнити подальшу війну Росії проти України.²³ На сьогоднішній день ЄС анонсував сьомий пакет санкцій, які в середньо та довготривалій перспективі матимуть серйозний вплив на економіку РФ як країну агресора. Станом на 1 липня 2022 року, ЄС анонсував пакет невідкладної допомоги Україні на суму 1 мільярд євро. Перерахування вказаної суми відбудеться за погодженням усіх держав-членів ЄС.

Доволі перспективною залишається спільна європейська ініціатива, започаткована у грудні 2017 року з постійної структурної кооперації (ПЕСКО), яка об'єднала оборонні потенціали 25 з 28 країн членів ЄС²⁴. Не зважаючи на критику початкового етапу з боку Сполучених Штатів, ПЕСКО має потенціал перетворитись на структуру, що буде доповнювати та посилювати Північноатлантичний альянс. Дане об'єднання є уособленням європейського бачення спільних оборонних структур, що мають взяти на себе частину витрат і відповідальності за оборону колективного Заходу²⁵. Не зважаючи на скорочення бюджетів з початку пандемії COVID-19, ПЕСКО має затверджену програму розвитку оборонних потенціалів країн-учасників на 2021-2025 роки²⁶. Особливої уваги варті сфери, у яких країни-учасники вирішили об'єднати зусилля в рамках ПЕСКО, що свідчить як про довгострокові плани кооперації, так і про вирішення нагальних питань прикладного характеру щодо наявних озброєнь. Так, на наш погляд, найбільш перспективними проектами в рамках ПЕСКО є EU Collaborative Warfare Capabilities (ECOWAR) під егідою Франції, які покликані підвищити здатність збройних сил країн-учасниць спільно протистояти новим загрозам у XXI столітті. Indirect Fire Support Capability (EuroArtillery), що є прикладним проектом з розробки мобільної пересувної артилерійської платформи, яка буде відповідати вимогам сучасних військових операцій. European Military Space Surveillance Awareness Network або (EU-SSA-N), напевно найбільш амбіційний проект, який має на меті розробку автономної, незалежної військово-космічної інформаційної мережі, що забезпечуватиме ранне

²¹ The Federal Government (2022), Military support for Ukraine. Available from: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/military-support-ukraine-2054992> [Accessed 20 October 2022].

²² Hinshaw. D., Ojewski N (2022) *WSJ*. [online] The Wall Street Journal. Available from: <https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-04-29/card/poland-has-sent-more-than-200-tanks-to-ukraine-Krwar3DCPzHJk4UMVh4> [Accessed 10 August 2022].

²³ Council of the European Union (2022), Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine, Brussels. Available from: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/> [Accessed 20 October 2022].

²⁴ Biscop S. (2018) "Letting Europe Go Its Own Way. The Case for Strategic Autonomy", *Foreign Affairs*. Available from <https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-07-06/letting-europe-go-its-own-way> [Accessed 10 August 2022].

²⁵ Bergmann M., Haddad B. (2021) "Europe Needs to Step Up on Defense. Brussels Should Borrow and Spend More on Security", *Foreign Affairs*. Available from <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2021-11-18/europe-needs-step-defense> [Accessed 10 August 2022].

²⁶ Council of the European Union (2020) *Council Conclusions on the PESCO Strategic Review 2020* No. 13188/20. Brussels: European Council. Available from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/20/defence-cooperation-council-approves-conclusions-on-the-pesco-strategic-review-2020/> [Accessed 10 August 2022].

реагування на виявлені природні чи військові загрози для ЄС²⁷. З огляду на вищенаведені аргументи, стає зрозумілим майбутній потенціал ПЕСКО, який найбільш вірогідно розкриється у наступних десятиліттях співпраці. Впевненість у подальшому розвитку даних проектів підкріплюється наявністю необхідних ресурсів та стабільністю економіки. Так, відповідно до даних FitchRatings, ЄС має AAA - рейтинг, що свідчить про надзвичайну спроможність виконувати свої фінансові зобов'язання, а отже надалі фінансувати спільні проекти в рамках ПЕСКО²⁸. Виходить, розбудова спільних мілітарних проектів є лише питанням часу та ресурсів ЄС, помножених на наявність зовнішніх викликів та загроз, які стимулюватимуть подальшу військову операцію.

Зважаючи на сьогоднішні реалії, ЄС необхідно пристосуватись до нових викликів та обставин, які потребують радше військової могутності, ніж м'якої сили. Ера, коли ЄС міг виступати у ролі м'якої сили, залишилась у минулому. Одним з вірогідних варіантів нарощення могутності може стати продовження переговорів про створення об'єднаних збройних сил Європейського Союзу. Це матиме позитивний вплив на суб'єктність самого об'єднання. Крім того, з великою долею вірогідності це посилить обороноздатність Заходу та дасть змогу країнам-членам значно менше покладатись на Сполучені Штати. Зовнішня загроза з боку Російської Федерації, зважаючи на ситуацію сьогодні, буде тільки посилюватись, а, отже, може стати каталізатором до подальшої інтеграції та співпраці держав-членів у рамках постійної структурної кооперації навіть попри кризові явища всередині об'єднання.

Висновки. На сьогоднішній день Європейський Союз переживає системну кризу, викликану переходом до інформаційного суспільства. Роль ЄС як об'єднання можна оцінити як суб'єкта середньої сили, що здатен провадити власну політику і частково впливати на стан справ у міжнародних відносинах. Кризові явища часто штовхають країн-членів до одноосібних дій в контексті забезпечення власних національних інтересів та виживання. Проте об'єднання ще не вичерпало свій потенціал, адже міцними залишаються його фундаментальні засади: ліберальні цінності та взаємовигідність зв'язків, що в середньо або довгостроковій перспективі може призвести до подальшої інтеграції та посилення ролі цього суб'єкта. В умовах повернення міжнародних відносин до силової гри великих держав ЄС не здатен на даний момент часу конкурувати з great powers у контексті військової могутності і впливу у регіоні. На сьогоднішній день нівелювання відсутності цієї складової неможливе економічною чи політичною силою. Однак, ЄС має усі необхідні елементи для подальшої інтеграції і можливого створення власних збройних сил, які посилять його суб'єктність та обороноздатність на міжнародній арені у майбутньому.

References

1. Bergmann M. (2020) "Europe's Geopolitical Awakening. The Pandemic Rouses a Sleeping Giant", *Foreign Affairs*. Vol 99, No, 4, pp. 47-58.
2. Bergmann M., Haddad B. (2021) "Europe Needs to Step Up on Defense. Brussels Should Borrow and Spend More on Security", *Foreign Affairs*. Available from <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2021-11-18/europe-needs-step-defense> [Accessed 10 August 2022].
3. Biscop S. (2018) "Letting Europe Go Its Own Way. The Case for Strategic Autonomy", *Foreign Affairs*. Available from <https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-07-06/letting-europe-go-its-own-way> [Accessed 10 August 2022].
4. Braillard Ph. and Djalili M.R. (1988) *Les relations internationales. Université de Montréal* Vol. 30. No. 4: pp 364-365.
5. CFSP (2018) CFSP establishing the list of projects to be developed under PESCO 340. Brussels: EUR-Lex. Available from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2018/340/oj/eng> [Accessed 10 August 2022].
6. Council of the European Union (2020) Council Conclusions on the PESCO Strategic Review 2020 No. 13188/20. Brussels: European Council. Available from <https://www.consilium.europa.eu/>

²⁷ CFSP (2018) *CFSP establishing the list of projects to be developed under PESCO 340*. Brussels: EUR-Lex. Available from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2018/340/oj/eng> [Accessed 10 August 2022].

²⁸ FitchRatings (2022), FitchRatings website. Available from <https://www.fitchratings.com/entity/european-union-80442252> [Accessed 12 August 2022].

en/press/press-releases/2020/11/20/defence-cooperation-council-approves-conclusions-on-the-pesco-strategic-review-2020/ [Accessed 10 August 2022].

7. Council of the European Union (2022), Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine, Brussels.. Available from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/> [Accessed 20 October 2022].

8. Deutsch K.W., Burrell S.A., Kann R.A., Lee M. (1957) Political Community and North Atlantic Area. Princeton University Press.

9. Duchêne F. (1973), "The European Community and the Uncertainties of Interdependence", In: Kohnstamm M., Hager H.W A Nation Writ Large? London: Macmillan Press, pp. 1–21.

10. FitchRatings (2022), FitchRatings website. Available from <https://www.fitchratings.com/entity/european-union-80442252> [Accessed 12 August 2022].

11. Hinshaw. D., Ojewska N (2022) WSJ. [online] The Wall Street Journal. Available from <https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-04-29/card/poland-has-sent-more-than-200-tanks-to-ukraine-Krwar3DCPzHJk4UMVh4> [Accessed 10 August 2022].

12. Howorth J. (2010) "The EU as a Global Actor: Grand Strategy for a Global Grand Bargain?", *Journal of Common Market Studies*. Vol. 48. No. 3: 455–474.

13. Leonard M. (2022) "The Real End of Pax Americana Germany and Japan Are Changing—and So Is the Postwar Order", *Foreign Affairs*. Available from <https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/2022-06-13/real-end-pax-americana> [Accessed 10 August 2022].

14. Lindbergh N.L. (1963) The Political Dynamics of European Economic Integration. Stanford Univ.Pr. pp 127-129.

15. Maull H. (2005), "Europe and the New Balance of Global Order", *International Affairs*, Vol. 81. No 4: pp. 779-780.

16. Morgenthau H. (1962) *Politics Among Nations: The Struggle for Peace and Power*. Alfred Knopf.

17. Nye J. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs Books.

18. Reid A. (2022) "Putin's War on History. The Thousand-Year Struggle Over Ukraine", *Foreign Affairs*, Vol 101 No.2, pp 54-63.

19. SIPRI (2021) Military Expenditure Database expenses in US\$ 1988-2020, p. 17-19.

20. Sjursen H. (2004), "Changes to European Security in a Communicative Perspective". *Cooperation and Conflict*, Vol. 39 No. 2, pp. 121-122.

21. The Federal Government (2022), Military support for Ukraine. Available from: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/military-support-ukraine-2054992> [Accessed 20 October 2022].

22. Toje A. (2010) "The European Union as a Small Power", *Journal of Common Market Studies*. Vol. 49. No. 1, pp. 25-30.

23. Tonra B. (2009) SSRN. [online] University College Dublin. Available from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1484740 [Accessed 10 August 2022].

24. Xuotong Y. (2021), "Becoming Strong. The New Chinese Foreign Policy", *Foreign Affairs*, Vol 100 No. 2, pp. 27-34.